

UMĚLECKÝ ZAHRADNÍK JOSEPH FRITSCH VE VILÁCH TOSKÁNSKÝCH VELKOVÉVODŮ FERDINANDA III. A LEOPOLDA II.

ANGLICKÁ ZAHRADNÍ TVORBA MEZI ČECHAMI A TOSKÁNSKEM

PETRA BŘEZÁČKOVÁ

Úvod

Představy o profesi „zahradníka“ a jeho pracovních kompetencích oscilují napříč epochami a kulturami. V 18. a 19. století, v době rozkvětu módy anglických zahrad, se v evropském kulturním kontextu rozvíjí statut tzv. uměleckého zahradníka, jehož znalosti se nezakládají pouze na praktických dovednostech v terénu. Jeho tvorba¹ vyžaduje intelekt a představitost, prostřednictvím které zahradník přenáší dvoudimenzionální projekt do již existující třidimenzionální krajiny. Umělecký zahradník proto prochází odborným vzděláním v oblasti botanické, výtvarné a architektonické, často formálně zakončeným závěrečnými zkouškami. To je podloženo mj. studiem odborných manuálů/periodik² své doby a studijními cestami.

Tyto změny ve vzdělání mají rozhodující vliv na sebeurčení zahradnické profese; umělecký zahradník se stává společensky uznávanou a erudovanou osobou odpovídající postavám umělců své doby. Není proto divu, že si mnozí z nich doplňují znalosti o současném stavu oboru na přílehlých dvorech a ve větších městech se tvoří sdružení expertů.³

Profesionální umělci zahradníci tak při navrhování zahrad ve většině šlechtických vil nahrazují až doposud zadavateli oslovované architektky. Posledně zmiňovaní přesto zaujímají nepostradatelnou roli ve vývoji projektu, ačkoli již nemusí nutně vystupovat v roli autorů ideového pojetí či realizovatelů projektu.

¹ „The gardening is landscape-painting. Just like a landscape hung up“ (Spence: Anecdotes I, 252, § 606).

² Hirschfeld, Christian Cay Lorenz: *Theorie der Gartenkunst*. Leipzig, 1775; Grohmann, Johann Christian August: *Neue Theorie der schönen Gartenkunst*. Leipzig 1797; týž. *Ideenmagazin für Liebhaber von Englischen Anlagen*. Leipzig [u. a.] 1796–1799; Chambers, William: *Ueber die Orientalische Gartenkunst*. Gotha 1775.

³ Odkazují na: Conan, Michel (ed.): *Bourgeois and Aristocratic Culture Encounters in Garden Art 1550–1850*. Washington 2001; Maniero, Federico – Macellari, Elena: *Giardinieri ed esposizioni botaniche in Italia (1800–1915)*. Perugia 2005; Pelissetti, Laura: *I giardinieri nel Parco: mansioni e competenze*. In: *La Villa, i Giardini e il Parco di Monza*. Milano 2009, s. 115–119; táž: *La figura dell'architetto-giardiniere tra passato e presente*. In: *Giardini storici. A 25 anni dalle Carte di Firenze: esperienze e prospettive*, vol. I. Firenze 2009, s. 461–493; Silva, Ercole: *Dell'arte dei giardini inglesi*. Casa Crivelli. Milano 1801 (Anno IX); Venturi, Massimo: *La cultura del giardino all'inglese nel Veneto tra '700 e '800*. In: *Jappelli e il suo tempo Padova 1982*, s. 331–354; Vinardi, Maria Grazia: *Territori, parchi e giardini del Piemonte nella trasformazione ottocentesca*. In: *Giardini storici. A 25 anni dalle Carte di Firenze: esperienze e prospettive*, vol. I. Firenze 2009, s. 91–101.

Itálie nicméně ve výše zmiňovaném období ztrácí díky ekonomicko-politickým okolnostem statut centra moderního umění Evropy, jakkoliv zůstává Mekkou starého umění, což dokládají početné „Grand Tours“ umělců mířících na Apeninský poloostrov. V krajinářství nastává obdobná situace potýkající se s nesnází překonat nostalgii „zlatých časů“ formálních zahrad. První vyzrálé kroky neformálních tendencí anglické módy italského zahradního umění pronázejí až v posledních desetiletích 18. století, a to především v severních regionech dnešního území. Přesto je to právě italská krajina, jako například ta zachycená na dílech Claude Loreina, Salvatora Rosiho či Filippa Juwarry, jež se může pokládat za jeden z prvních inspiračních zdrojů módy anglických zahrad, oslavující lásku k přírodě, jež nezná rovnou linii.

Český umělecký zahradník Joseph Fritsch (1774–1867) [Obr. 1] patří mezi přední postavy tvůrců anglických zahrad na dvoře toskánských velkověvodů Ferdinanda III. a Leopolda II. Právě analýzou jeho života a díla se zabývá tento příspěvek⁴.

Fritschova aktivita je obecně spojovaná s projekty parkové úpravy přilehlé k velkověvodským vilám v okolí Florencie. Svou italskou kariéru začíná Fritsch v Pratolinu kolem roku 1816, které přetváří na anglický park. Další významné zakázky realizuje ve vile Reale di Castello, Petraia a v zahradách Paláce Pitti – Boboli. Poslední aktuálně známou velkou realizaci završuje parkem vily Rospigliosi ve Spicchio di Lamporecchio.

Svými zákroky v nejvýznamnějších zahradách velkověvodské „villegiatury“ upoutá zahradník ze severu pozornost a důvěru florentského dvora. Fritschův přístup dokázal být nicméně i tvrdý, až arogantní, není proto divu, že byl několikrát v minulosti osočen ze „zničení“ parku Pratolino.⁵

Kritika, pramenící mimo jiné z typologie Fritschových projektů, odklánějících se od pitoreskního stylu anglických zahrad a naopak využívajících botanické složky jako dominantního výrazového prostředku s minimálním zastoupením drobné architektury, zůstává jevem v toskánském prostředí první poloviny 19. století velmi ojedinělým.⁶ „Naturalismus“ v krajinářské tvorbě lze však najít i v základních dobových manuálech Mabila a Hirschfelda, které Fritsch zcela jistě znal.⁷

Tato studie se zabývá analýzou díla Josepha Fritsche s důrazem na „pretoskánskému období“, které bylo až do nedávné doby archivně neprobádáno. Co se jeho toskánského pobytu týče, příspěvek se věnuje pouze první velké zakázce – projektu přeměny parku Pratolino v anglickou zahradu.

„Kde domov můj“

Pro zpřesnění data a místa narození Josepha Fritsche je nezbytné vycházet z matriky úmrtí toskánské obce Vaglia z roku 1867. Pod datem 12. prosinec je zaznamenáno, že „Giu-

⁴ Článek se významně opírá o magisterskou práci: Březáčková, Petra: Joseph Fritsch: Giardiniere dei Lorena tra Boemia e Toscana, Università degli Studi di Firenze – Corso di Laurea Magistrale in Storia dell'Arte, akad. r. 2011–2012 (vedoucí práce: prof. Giuseppina Carla Romby; prof. Luigi Zangheri) a o článek Březáčková, Petra: Il granduca e il giardiniere. L'opera di Joseph Fritsch nelle ville dei granduchi di Toscana Ferdinando III e Leopoldo II. In: *Commentari d'Arte* XX, č. 58–59, 2014, s. 93–110. Na výsledcích bádání se mj. významně podílel Mgr. Milan Augustin (ředitel Státního okresního archivu Karlovy Vary) a PhDr. Eva Gregorovičová (Národní archiv), kterým tímto velmi děkuji.

⁵ Da Prato, Cesare: Firenze ai Demidoff: Pratolino e s. Donato; relazione storica e descrittiva, preceduta da cenni biografici sui Demidoff che sino dal secolo XVII esisterono. Firenze 1886, s. 215–221.

⁶ Pitoreskní styl anglických zahrad dominuje téměř celé Evropě, stejně jako v Toskánsku. V domovině Ferdinanda III. však krajinářský park nezdomyšlel tak jako ve středoevropském kontextu, odkud pochází Fritsch. Možná i proto se velkověvoda obrátil ve svých zakázkách exmedicejských vil na poddaného ze svých českých statků a nikoli na některého z italských architektů/uměleckých zahradníků.

⁷ Hirschfeld, Ch. C. L.: *Theorie der Gartenkunst*. Leipzig 1775; Mabil, Luigi: *Teoria dell'arte de' giardini*. Bassano 1801; týž: *Saggio sopra l'indole dei giardini moderni*. Verona 1817.

seppe Fritsch zesnul ve věku 93 let v domě č.p. 322 jako vdovec Elizabety Forstmeyer, narozený v českém Türmitz jako syn Antonia.⁸

Výsledek porovnání informací z matriky úmrtí ve Vaglie s trmickou matrikou z roku 1774 je negativní.⁹

Z trmických matrik vyplývají tři ročníky, ve kterých se narodily osoby se jménem Joseph Fritsch – 1784¹⁰, 1787¹¹ a 1792¹². Z trmické úmrtní knihy vyplývá smrt Josepha Fritsche narozeného roku 1784.¹³ Zbylí dva (*1787, *1792) mají shodná jména otce (Franz Fritsch), ale jejich matky, bydliště a sociální statuty jsou odlišné. Trmické úmrtní dokumenty nevedou informace ani o jednom z nich, z čehož se dá vyvodit, že se jeho rodina odstěhovala z rodného města. Matriční záznamy o sňatku Josepha Fritsche (*1787) z 18. června 1817.¹⁴ tedy z období jeho působení jako uměleckého zahradníka na toskánském dvoře, vylučují dataci 1787 jako rok zahradníkovy narození. Pokud se hledaný Joseph Fritsch skutečně narodil v Trmicích, vylučovací metodou lze dojít k závěru, že by se mělo jednat o osobu vedenou v matričních záznamech k roku 1792, i když ve vztahu k úmrtním záznamům z Vaglie neodpovídá ani jméno rodičů, ani věk zesnulého.

Nález dokumentu,¹⁵ týkajícího se požadavku níže podepsaného Fritsche z r. 1843 ve Florencii o přidělení 200 zlatých Anně Frietsch ke koupi drobné nemovitosti v Dubicích (nedaleko Trmic), vyvrací teorii o jeho původu z Trmic. Dalším potvrzením výše uvedené domněnky je zápis v pozemkové knize Dubic o převodu usedlosti v Dubicích č. p. 4 z původního vlastnictví Antona Fritsche po své smrti na syna Ignáce.¹⁶ Konečné objasnění pravého data a místa narození Fritsche podává dubická matrika pokřtěných, která uvádí, že *Josephus* je narozený v katolické rodině dne 14. prosince 1774 rodičům Anthoniu Fritschovi a Marii Elisabehtové v domě č. p. 4 v Dubicích,¹⁷ což odpovídá i zápisům z úmrtní knihy

⁸ Autorův překlad. Comune di Vaglia, Registro dei morti degli Atti di Morte del comune di Vaglia, n. 98, voce: Giuseppe Fritsch: „[...] al numero Comunale trecentroventidue è morto Giuseppe Fritsch in età di anni Novantatré. Vedovo di Elisabetta Forstmeyer, nato a Türmitz in Boemia, figlio del fu Antonio e della N.“

⁹ Zpřesněním datace Fritschova narození se zabývá Bělohávková, Jana: Josef Fritsch – zahradní architekt ze Severních Čech. In: Trmice. Ústí nad Labem 1994, s. 56–61. Bělohávková dohledala tři data, ve kterých se narodil v Trmicích Josef Fritsch: 1784, 1787 a 1792. Autorka však dále v bádání nepokračovala.

¹⁰ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 1784–1815: Hostovice, Koštov, Trmice, Újezd, sign. 168/4, p. 4. Joseph Fritsch, nar. 17. října 1784 syn soukeníka Franze Fritsch a Marie Elisabeth.

¹¹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik N 1784–1815: Hostovice, Koštov, Trmice, Újezd, sign. 168/4, p. 15. Joseph Fritsch, nar. 9. března 1787 je taktéž synem Franze Fritsche a Marie Elisabeth, bydlicích ve stejném domě jako předcházející narozený z r. 1784, tj. v č. p. 97. Evidentně posledně zmíněný Joseph zemřel a rodičům se o tři roky později (1787) narodil potomek, kterému dali taktéž jméno Joseph.

¹² SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N 1784–1815: Hostovice, Koštov, Trmice, Újezd, sign. 168/4, p. 38. Joseph Fritsch, nar. 17. listopadu 1792, syn Franze Fritsche a Rosaliny Fischerin.

¹³ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Z 1784–1867: Trmice, sign. 168/9, p. 5. Dítě umírá po dvou letech a 22 dnech.

¹⁴ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, O 1784–1850: Trmice, sign. 168/8, p. 40. „[...] Josephus Fritsch, Bürger und Tuchmachermeister des Herrn Franz Fritsch Rathsverwandter und Tuchmachermeister aus Türmitz nro. 47, und der Frau Maria Elizabeth gebornen Zaplij aus Türmitz nro. 97, ehelich gezeugter Sohn, Samenliihe Türmitzer Herschafft [...]“

¹⁵ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Trmice-Řehlovice, inv. č. 493, kart. 161.

Wohlöbliches Ober Direktorialamt der Herrschaft Türmitz, Der ergebenst Unterzeichnete hat der nach seinem zu Duwitz verstorbenen Bruder Ignatz Frietsch hinterlassenen Tochter Anna Frietsch im Jahre 1832 durch seinen Schwager Stephan Popowitsch wohnhaft in Wien eine Summe von Zwei Hundert Gulden in K. K. Conventionsmünze, Interessen frei forleihen laßen, um zu Ankauf eines kleines Wohnhäuschen im Dorfe Duwitz der zugehörige ebenanten Herrschaft Turmitz. [...] Von Seite der K. K. Gesandtschaft am großherzogisch Toskanischen Hofe wird hiemit bezeugt, daß der großherzogisch Toskanische Hofgarten Direktor H. Joseph Frietsch gegenwärtige ... gabe eigenhändig unterzeichnet habe. Flore(nzien) 22. July 1843.“

¹⁶ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Trmice-Řehlovice, sign. Os Ústí n. L. 145, inv. č. 11.

¹⁷ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, N, O, Z 1748–1784: Brozánky, Dubice, Hlíňany, Řehlovice, Stadice, Žichlice, sign. 145/2, p. 66.

Dubická matrika (SOA Litoměřic, sign. 145/2) prokazuje, že Joseph je nejmladším ze sedmi synů a nemá bratra jménem. Otec Josepha Fritsche, Anthon, působí v Dubicích jako rolník.

Josepha ve vztahu k jeho původu z Trmic jako správného místa, pod nějž spadají desítky drobných vesniček, mezi nimi i Dubice, a to ve vzdálenosti zhruba 7 kilometrů od Trmic.

Počátky kariéry: Vlašim, Ploskovice

Rekonstrukci počátků Fritschovy pracovní kariéry před příjezdem do Toskánska ztěžuje nejednotně psané jméno v italských pramenech (Fritsch, Frietsch, Fritsz, Frichs, Frick). Dlouhou dobu se rovněž zdálo, že neexistuje zmínka o tom, kde se Fritsch pracovně zdržoval, než ho toskánský velkovévoda Ferdinand III. pozval do Florencie. Nejčastěji se předpokládá jeho předcházející pobyt v Čechách,¹⁸ Rakousku či na území Německa,¹⁹ a to nejspíše ve Würzburgu, kde pobýval velkovévoda před Vídeňským kongresem.

Rokem 1803 přechází celá řada velkostatků²⁰ v Čechách na Ferdinanda III. Habsburského. Většina z jeho nově nabytých českých majetků se nachází v severních Čechách,²¹ a právě do jednoho z nich, do Ploskovic, přijímají v roce 1810 Fritsche jako dvorního zahradníka, aby nahradil vysloužilého Augustina Birnbauma.²² Uvedená kvalifikace Fritsche, *Competenten*, potvrzuje jeho již získané souborné praktické i teoretické znalosti, vztahující se k tvorbě umělní anglických zahrad. Ty se jistě vyvíjely ve Vlašimi, v jedné z nejkrásnějších českých krajinářských zahrad své doby, kde Fritsch pracuje²³ ve službách knížete Karla Josefa Auersperga.²⁴

Předpokládá se, že v době, kdy se Fritsch uchází spolu s dalšími zahradníky (především z Vlašimi) o místo dvorního zahradníka v Ploskovicích,²⁵ má 35 let a je již renomovaným ve svém oboru. Přijetím na výše uvedenou pozici v roce 1810 se mu stanovuje roční plat ve výši 300 zlatých a další kompenzace v naturáliích.²⁶

Přijetí Fritsche do ploskovických služeb ukazuje, že první polovina 19. století neznamená pro zámeckou zahradu období úpadku a současně se vylučuje, že by zahradník Franz

¹⁸ Da Prato, C.: Firenze ai Demidoff: Pratinolo e s. Donato; Relazione storica e descrittiva, preceduta da cenni biografici sui Demidoff che sino dal secolo XVII esisterono. Firenze 1886, s. 215–216.

¹⁹ Zangheri, Luigi: Joseph Frietsch: un „giardiniere“ boemo a Firenze. In: *Antichità viva*. Firenze 1984/3, s. 29; Zangheri, L.: *L'artificio paesaggistico nel parco di Joseph Frietsch*. In: *Il giardino d'Europa: Pratinolo come modello nella cultura europea*. Milano 1986, s. 120–122; Bencivenni, Mario – De Vico Fallani, Massimo: *Giardini pubblici a Firenze dall'Ottocento a oggi*. Firenze 1998, p. 291; ivi, s. 298; Zangheri, L.: *Storia del giardino e del paesaggio: il verde nella cultura occidentale*. Firenze 2003, s. 200.

²⁰ Pod Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků spadá Brandýs nad Labem, Ostrov nad Ohří, Buštěhrad, Červené Poříčí, Kácov, Ploskovice, Horní Police, Tachlovice, Zákupy, Zvoleněves.

²¹ Na jaře 1808 se Ferdinand III. setkává s Františkem I. u příležitosti uzavření jeho třetího manželství. Ferdinand během této příležitosti informuje svého bratra o zamýšlené jarní návštěvě svých držav v Čechách. V roce 1813, ještě před Napoleonovým koncem, se Ferdinand opět nachází v Čechách (Pensendorfer, Franz: Ferdinand III e la Toscana in età Napoleonica. Firenze 1986, s. 468).

²² SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 663, kart. 320, N° 662. Crf. 1v 23.

²³ „Seine Kaiserliche Königliche Hoheit haben mittelst gnädigsten Rescripto d(a)tto Würzburg den 9ten Juli 1810 an die Stelle des pensionierten Hof-gärtners Augustin Birnbaum den bisherigen fürsülichen Auerspergischen Gärtner Josef Fritsch als Hofgärtner nach Ploschkowitz mit dem in der Anlage verzeichneten Gehalte ernannt. [...] Prag den 16ten Oktober 1810.“

²⁴ Aktuálně nebyla nalezena archivní zmínka vypovídající o délce Fritschova působení ve Vlašimi, která se nachází asi 15 km od Kácova (jedna z držav Ferdinanda III.), což může napovídát o možném doporučení Fritsche z vlašimského parku.

²⁵ NA, Administrace toskánských statků – společné odd., spis č. 67, sign. A, fasc. 16 de anno 1810, kart. 308, inedito. 23 Febr.

„[...] Gefalt und andere Emolumenten angestellt der Platz des Hoffgärtners zu Ploschkowitz aber einem der in ebenangezogenen bericht vorgeschlagenen Competeten, worunter der Fürstl. Auerspergische Gärtner in Wlaschim, Josef Fritsch, und nach ihm der Gräfllich Nostitzische Obergärtner.“

²⁶ Ploskovice se stávají majetkem Ferdinanda III. v roce 1805 smlouvou z 2. září téhož roku.

²⁷ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 663, Crf 3v, 4r, č. zaměstnanec 23. V roce 1811 mu již bylo celkově vyplaceno 850 zlatých vlastní dvě pole (1 jitro), louky (13 jitry), zahradu (1 jitro), 2 krávy a pravidelně pobírá naturále v podobě mlasla apod.

Fritsch²⁷ byl autorem její první parkové úpravy. Naopak je jím Joseph Fritsch, který je přijatý do velkovévodských služeb za úkolem vytvořit a realizovat projekt přestavby Vrchní ploskovické zahrady.²⁸

Z roku 1812 pocházejí zprávy o kácení starých stromů v zahradě a seznamy nově nakoupeného sortimentu, mezi nimiž nechybí ani exotické druhy typické pro parkovou typologii zahrad včetně zastoupených solitérů, jako např. *Acer saccharinum* Laciniatum (javor stříbrný), *Amorpha fruticosa* (netvařec křovitý/bezťvarec křovitý) *L.* nebo *Fraxinus nigra* (jasan černý).

Verzeichnis

Inn- und ausländischer Bäume und Sträucher, welche aus den Neuhöfer Pflanzschulen für Ploschkowicz zu erkaufen sind un fürs Frühjahr 1872 mit Nummern zu bestellen wären.

Stück		Valor		Betrag		Stück		Valor		Betrag	
		fr.	kr.	fr.	kr.			fr.	kr.	fr.	kr.
20	<i>Acer negundo</i> [javor jasanolistý]	-	30.	10.	-	10	<i>Genista tinctoria</i> [kručinka barvířská]	-	25	4	10
4	<i>Acer rubrum</i> [javor červený]	-	36	2.	24	6	<i>Hibiscus syriacus</i> [ibišek syrský]				
4	<i>Acer pseudoplatanus fol. varieg</i> [javor klen]	-	36	2	24	10	<i>Hippophaea rhamnoides</i> [rakytník řešetlakový]		24	4	
2	<i>Acer laciniatum</i> [javor stříbrný]	-	50.	1-	40	6	<i>Jasminum fruticans</i> [jasmín křovitý]		30	3	
2.	<i>Aesculus flava</i> [jirovec žlutý]					2	<i>Juglans cinerea</i> [ořešák popelavý]	1			2
3	<i>Amorpha fruticosa</i> (<i>Amorpha fruticosa</i>) [netvařec křovitý]	2	-	6	-	2	<i>Juglans nigra</i> [ořešák černý]	1			2
4	<i>Clematis viticella</i> [plamének vlašský]					2	<i>Lonicera diervilla</i> [zanice zimolezovitá]	-	30	1	
2	<i>Celtis occidentalis</i> [břestovec západní]	-	36	1	12	10	<i>Lonicera tatarica</i> [zimolez tatarský]	-	40	6	40
2	<i>Celtis orientalis</i> [břestovec východní]	-	36	1	12	2	<i>Lycium barbarum</i> [kustovnice cizí]	-	20	-	40
60	<i>Colutea arborescens</i> [žanovec měchýřník]	-	9	9	-	8	<i>Pinus strobus</i> [borovice vejmutovka]	-	45	6	-

²⁷ Franz Fritsch, autor parkových úprav v 2. polovině 19. století, byl pokládán za syna Josepha Fritsche. Tuto skutečnost vyvrací ploskovický záznam o sňatku (SOA Litoměřice, Sb. matric, Ploskovice, sign. 18/14, 1829–1893, 18/149. Franz je synem jistého Ignáce z Krásného Pole a Anny Elisabethy Winklerové.

²⁸ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344. Ferdinand III. pověřuje Fritsche dokončit zadání nové zahrady (dříve sad, následně převedený do Záhořan) do jara 1815 a postupovat s nejvyšší důsledností.

40	<i>Cornus alba</i> [svída bílá]	-	10	6	40	6	<i>Potentilla fruticosa</i> [mochna křovitá]	-	20	2	-
3	<i>Crataegus coccinea</i> [hloh šarlatový]	-	50	2	30	10	<i>Ptelea trifoliata</i> [křídlatec trojlístý]	1	-	10	-
30	<i>Cytisus laburnum</i> [čilimník odvislý]	-	30	15	-	6	<i>Rhus coriaria</i> [škumpa koželužská]	-	18	3	-
10	<i>Cytisus capitatus</i> [čilimník nízký]					2	<i>Rhus Typhinus</i> [škumpa očetná]	-	30	1	-
6	<i>Elaeagnus angustifolia</i> [hlošina úzkolistá]	-	24	2	24	6	<i>Robinia caragana</i> [čičišník obecný]	-	40	4	-
2	<i>Fraxinus americana</i> [jasan americký]	-	36	1	12	2	<i>Robinia hispida</i> [trnovník chloupkatý]	-	30	1	-
2	<i>Fraxinus pendula</i> [jasan převislý]					4	<i>Robinia pseudoacacia</i> [trnovník akát]	2	-	8	-
2	<i>Fraxinus nigra</i> [jasan černý]	1	30	3	-	60		-	6	6	-
30	<i>Rubus odoratus</i> [ostružník vonný]	-	16	8	-						
3	<i>Staphylea pinnata</i> [klokoč zpeřený]	-	20	1	-						
10	<i>Viburnum roseum</i> [<i>Viburnum opulus</i> <i>Roseum</i>] [kalina obecná] ^a										

Ve stejné době též probíhá pokládání potrubí zahradních fontán, vyvýšení a restaurování původního dláždění, demolice dvou starých fontán (pravděpodobně z pískovce), založení nové vodní nádrže a zlepšení stavu přiváděné vody z vily²⁹.

V únoru 1814 přicházejí zprávy o finančních transakcích mezi Ostrovem nad Ohří a pražskou administrací Habsbursko-Lotrinských.³⁰ Fritsch je placen ostrovským velkostatkem, přičemž stojí za zmínku jeho přinejmenším slušná ekonomická situace, která je mimo

^x NA, ATS Ploskovice, sign. 58 (ovocnictví), kart. 121, inv. č. 120, N° 67, Litt: K, Fasc. 1. Crf. 1r.

²⁹ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344. Seznam prací v zahradě z 9. září 1812, odhadnutých na 2709,39 zlatých, se na základě poznámky ze dne 18. září 1812 zachovávají založení dvou fontán ve Vrchní zahradě. Stavební práce začínají pravděpodobně na jaře následujícího roku, kdy je povolena konstrukce vodotrysku a kaskády, za něž je zodpovědný zeměměřič Wyte(e)k (SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344, N. 1562).

³⁰ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344, N. 161. Dokument z 11. února 1814. Co se týká domnělé přítomnosti Fritsche v Ostrově nad Ohří, jednoho z velkostatků Ferdinanda III. Toskánského, je zatím nejistý typ a motivace pracovního úvazku, který Fritsch k Ostrovu nad Ohří měl. Dle Zemana (Zeman, Lubomír: Zámecký park v Ostrově. Historický sborník Karlovarská III, 1995, s. 110–146) v roce 1805 byla zahrada spravovaná zahradníkem Iwanem Nowakem, který však nedokázal zahradu obnovit po úpadku v 2. polovině 18. století. V roce 1806 přichází vrchní zahradník Franz Weppel s cílem zlepšit dosavadní stav. Dle Zemana nebyly po dlouhá léta rozhodnuté žádné důležité změny, a to až do 40. let 19. století, kdy se začíná realizovat parková úprava.

¹²⁹ brát v úvahu, že ostrovský anglický park byl upraven již před rokem 1842. Na základě Puchernovy veduty [Obr. 2] z roku 1808 (viz Zeman, L.: Zámecký park, s. 144). Zobrazená veduta nedává dojem „dekadentní“ zahrady, spíše naopak. Současně je třeba se ptát, proč by měl Pucherna vybrat výjev zašlého místa, které je často vystavené vandalismu, když ostatní jeho publikované veduty se soustřeďují na atraktivní místa.

jiné podmíněná autorstvím zahradního projektu pro Ploskovice, za nějž je Fritsch zodpovědný a který se zavazuje dokončit do jara 1815.³¹

Téhož měsíce jsou schváleny práce v ploskovičské Horní zahradě, včetně vykácení starých stromů a nákupu nových rostlin a dřevin pro zahradu.³²

1.N1

Verzeichnis der im Frühjahr 1814 von dem Mneschitzer Gärtner nach Ploschkowitz gelieferten Bäume und Sträucher

	Stück		Stück
<i>Acer striatum</i> [javor pensylvánský]	6	<i>Ptelea trifolia</i> [klokoč trojlistý]	25
<i>Acer negundo</i> [javor jasanolistý]	8	<i>Rhus typhinum</i> [škumpa orobincová]	30
<i>Amygdalis nana</i> [madloň nízká]	6	<i>Rhus glabnur</i> [škumpa lysá]	30
<i>Cytisus laburnum</i> [štědřenec odvislý]	25	<i>Rubus odoratus</i> [ostružník vonný]	100
<i>Cytissus sessilifolia</i> [čilimník přisedlostý?]	8	<i>Spirea opulifolia</i> [tavalník]	30
<i>Cytisus nigricens</i> [čilimník černající]	15	<i>Spirea salicifolia</i> [tavalník vrbolistý]	40
<i>Cornus alba</i> [svída bílá]	30	<i>Spirea crenata</i> [prýšec mnohobarevný]	20
<i>Cornus sericea</i> [vída výběžkatá]	10	<i>Viburnum roseum</i> [Viburnum opulus ,Roseum' – kalina obecná]	12
<i>Coronilla emerus</i> [čičorka křovitá]	25	<i>Lilium bulbiferum</i> [lilie cibulkonosná–královská]	8
<i>Eleagrus angustifolia</i> [hlošina úzkolistá]	12	<i>Rosa sempervirens</i> [růže pnoucí]	3
<i>Hippophae rhamnoides</i> [rakytník řešetlákový]	20	<i>Robinia pseudo-acacia</i> [trnovník akát]	100
<i>Philadelphus coronatus</i> [pustoryl věncový]	15	<i>Robinia ispida</i> [trnovník srstnatý]	30
<i>Lonicera tatarica</i> [zimolez tatarský]	30	<i>Robinia caragana</i> [čimšník obecný]	20
<i>Lonicera (peryclimenum)</i> [zimolez ovjivý]	15	<i>Lycium barbarum</i> [kustovnice cizí]	4
<i>Platanus occidentalis</i> [platan západní]	4		
./.	229		681

1v

Clematis viticella 8 [plamének vlašský]

Syringa persica 6 [šeřík perský]

Salix babilonica 10 [*Salix babilonica* – vrba babylónská]

Summa 705 (...)

Socher

³¹ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344. Nedatovaný dopis, v němž je řečeno, že velkovévoda Ferdinand III. rozhodl o vyhotovení Horní zahrady dle projektu Fritsche, zatímco ovocný sad, který tam stával předtím, bude muset být přestěhován do Záhořan, zatímco práce na nové Horní zahradě mají být dokončeny do jara 1815.

³² NA, ATS Ploskovice, sign. 58 (ovocnictví), kart. 121, inv. č. 120, N. 67, Litt. K, Fasc. 1, 88 339. Dne 19. února 1814 vyčíslení prací, které mají být dokončeny do března 1814, na 1903 zlatých v Horní zahradě. Následují katalogy rostlin a taktéz stromů k vykácení.

1.N2

Verzeichnis nach Antrag des Hofgärtners Fritsch für den Ploschkowitz Anlagen im Oberen Schlossgarten erforderlichen Bäume und Sträucher

	Stück		Stück
<i>Acer tataricum</i> [javor tatarský]	4	<i>Ptelea trifoliata</i> [křídlatec trojlistý]	20
<i>Acer striatum</i> [javor pensylvánský]	4	<i>Rhus glabrum</i> [škumpa lysá]	24
<i>Amorpha fruticosa</i> [netvařec křovitý]	20	<i>Rhus typhinum</i> [škumpa orobincová]	20
<i>Amygdalis nana</i> [mandloň nízká]	40	<i>Robinia pseudo-acacia</i> [trnovník akát]	300
<i>Bignonia catalpa</i> [katalpa trubačovitá]	3	<i>Robinia ispidia</i> [trnovník srstnatý]	16
<i>Crataegus coccinea</i> [hloh šarlatový]	8	<i>Rubus odoratus</i> [ostružník vonný]	100
<i>Fraxinus ornus</i> [jasan zimnář]	6	<i>Salix babylonica</i> [<i>Salix babylonica</i> – vrba babylónská]	12
<i>Hippophae rhamnoides</i> [rakytník řešetlákový]	16	<i>Spiarea crenata</i> [tavoľník vrobukvaný]	20
<i>Jasminum fruticans</i> [jasmin křovitý]	12	<i>Spiraea salicifolia</i> [tavoľník vrbolistý]	20
<i>Juniperus virginiana</i> [jalovec virginský]	3	<i>Spiraea opulifolia</i> [tavola kalinolistá?]	20
<i>Pinus strobus</i> [borovice vejmutovka]	6	<i>Viburnum roseum</i> [kalina obecná]	12
<i>Pinus balsamea</i> [jedle balzámová]	3	Summa	700
<i>Pinus cembra</i> [borovice limba]	3		
<i>Platanus orientalis</i> [platan východní]	4		
<i>Platanus occidentalis</i> [platan západní]	4		
./.	136		

Následují stavební úpravy včetně údržby, mezi nimiž figuruje demolice starého zdiva, tvorba cestiček, výsadba rostlin, zasetí nových trávníků, přeprava písku a exotických květin, jejichž celková suma činí 1463,20 zlatých.³³ Pravděpodobně ze stejného období pochází návrhy úprav oplocení [obr. 3]³⁴ a dvou projektů gloriety [obr. 4–5], z nichž byl realizovaný návrh č. 2 [obr. 5]³⁵.

³³ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovic, inv. č. 668, kart. 344. Seznam prací datovaný 14. červencem 1814. Crf. 1r

Vorläufiger Kostenüberschlag bei dem anzulegenden oberen Schlossgarten in Ploschkowitz
Geld Betrag

a) die Abreissung der alten scurpen Maure kann kosten 300

b) dieses Materiale hievon in die Fusswege zu vergühten 150

c) die Fusswege auszugraben und selbe mit Aasen einzufassen..... 120

d) 200 Schak Aasen zu stehen à 10 kr

e) die Grasparchie zu planieren, umzugraben und anzubauen..... 160

f) 100 Fuhren Gestripp und den einfirmischen Weldungen desselbe auszugraben und zu versetzen

g) für ausländischen Gehölz

h) 150 Fuhren Sand..... 200

Summa 1463,20

Ploschkowitz dem 14 ten Juli 1814

Josef Fritsch

Schlossgärtner

³⁴ NA, ATS Ploskovic, sign. 58, kart. 120, inv. č. 120. Kresby se nacházejí ve složce 1811 ploskovičské zahrady. Nejsou datovány ani podepsány, ale jejich provenienc a datace jsou adekvátní Fritschovu návrhu. Gloriet lze v zahradě najít dodnes v téměř nezměněné podobě.

³⁵ Původně barokní gloriety byl vybudován v letech 1730–1731; viz Girs, Václav – Hanzl, Miloslav: Památková obnova gloriety zámku v Ploskovicích. Zprávy památkové péče 68, 2008, č. 2, s. 106).

Výše uvedené dokumenty o pracích Josepha Fritsche ve Vrchní ploskovicické zahradě dokládají její přeměnu v souladu s módou neformálních zahrad. To posouvá dosud publikovanou dataci (2. polovina 19. století) o zhruba čtyři dekády dopředu. Současně lze vyloučit Franze Fritsche³⁶ jako prvního zahradníka, který přetváří ploskovicickou zahradu dle anglické módy, nicméně zůstává klíčovou osobností parkových úprav v již zmíněné 2. polovině 19. století [Obr. 6].³⁷

Buštěhrad

Fritschovy kompetence předvedené v Ploskovicích jej dovedly k další zakázce – projektu buštěhradské zahrady jakožto jedné z Ferdinandových velkovévodských držav v Čechách. Současně je možné usuzovat, že právě projekt v Buštěhradě je jeho posledním před odchodem do Toskánska.

Velkovévoda informuje o svých úmyslech se zahradou dopisem z 21. prosince 1813, Fritsche zároveň žádá o návštěvu Buštěhradu a o následné předložení nového projektu, a to do 12. ledna 1814.³⁸

Předložené cestovní dokumenty³⁹ potvrzují jeho pobyt v Buštěhradě od 24. prosince 1813 do 6. července 1814, během něhož vyhotovil požadovaný návrh obnovené zahrady, a to v době, kdy dochází k rozšíření zámku o dvě boční křídla [Obr. 7]. Za práci na Buštěhradě dostane Fritsch, znamenitý pracovník a remomovaný specialista, dne 14. listopadu odměnu ve výši 50 zlatých.⁴⁰

Nová přilehlá zahrada zámku se nachází na mírném svahu a současně v sousedství hospodářských stavení. Umělecké vyjadřovací prostředky odpovídají koncepci anglických zahrad menšího rozsahu, kde se pozornost soustřeďuje na botanickou složku doprovázenou drobnou architekturou (lavičky, hry, úprava panoramatických míst).⁴¹ Parkovou úpravu pomyslně rozděluje rostlinná architektura tvořící „Belvedér“ s výhledem do okolní zvlněné krajiny. Panoramatický bod uzavírají palmy a vodní pramen. Pohled návštěvníka prodlužuje a současně uzavírá stromoví komponované do půlkruhu jako jakási obdoba barokní divadelní scénografie, skrze niž prosvítají barevné květinové partery. Okraje uzavírají heterogenní seskupení dřevin, zatímco centrálním částem dominují zatravněné plochy s vyváženým rozložením seskupených stromů, keřů a jemně zatočených cestiček, jež vedou střídavě slunnými a stinnými místy. Tyto stezky vyvolávají momenty překvapení, už jen jejich zakřivení vzbuzuje zvědavost návštěvníka, upřenou k dalším zákoutím. „Po cestě“ se objevují vodní plochy s různou akustickou kulisou (vodní plocha, pramen, kaskáda) či

³⁶ Rodinný závazek Franze a Josepha se vylučuje na základě matriky (SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Ploskovice, sign. 18/14; N 1829–1893, 18/14), která potvrzuje, že Franz, kterému se narodilo 7 dětí, je synem jistého Ignáce z Krásného Pole a Anny Elisabethy Winklerové.

³⁷ Planimetrie K. K. Hofgarten, Ploskovice (SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 917), ač nepodepsaná a nedatovaná, je možné přisoudit krajinářským úpravám Franze Fritsche.

³⁸ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344, n° 1829.

Crf. 1r „[...] Da aber Seine kaiserliche königliche Hoheit zur höchsten Auswahl nach einen Plan zu haben wünschen, so gerucheten allerhöchst dieselben zu befehlen, womit auch nach ein zweiter Plan und Kostenüberschlag durch den Ploschkowitz Hofgärtner Fritsch ausgefertigt werde, dem Hofgärtner Fritsch geschieht daher der Auftrag, sich nach Bustiehrad zur Besichtigung des Gartenplatzes und dessen Aufnahme zu begeben und den diesfälliger Plan und Kostenüberschlag längstens bis 12 te Jänner 1814 [...]“.

³⁹ NA, ŘSRF/P, inv. č. 143, allegati (146–447) del 1814, kart. 182, Carte sciolte del 14 Luglio 1814. Účty podepsané v Ploskovicích požadují proplacení 204 zlatých a 50 krejcarů, mezi nimiž jsou zahrnuty snídaně, obědy, svačiny a pivo.

⁴⁰ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344, N° 1409.

⁴¹ Vysvětlivky zahradního plánu (Erklärung): a. das Schloß (zámek), b. der Mayerhoff (hospodářský dvůr), c. Haupteingang (hlavní vchod), d. Ausgang in Mayerhoff (vstup do hospodářského dvora), e. Nebenausgänge in das Ort (boční východy směrem k obci), f. An ??? Verpflanzung (na ??? přesazení), g. Platz für Orangerie (místo pro oranžerii), h. Köglspiel (kuželky), i. Polzenspiel (odvozeno od „Bolzen“ a „Spiel“, tudíž by se mohlo jednat o střelbu na terč), k. Brunnen (kašna), l. Aussicht auf denselben (belveder) m. Blumenparthien (záhon), n. Wiesen (trávník), o. Sandwege (pěšiny z písku), p. Ruhesitze (klidné místo), q. Wasserbehälter (vodní nádrž).

květinové kompozice. Některá místa slouží k odpočinku a jsou často vybavena lavičkou, jiná k zábavě (střelba na terč, kuželky). Podzámecká zahrada, v jejímž okolí se rozprostírají i ovocné sady a další užitkové zahrady, dokáže na relativně malé ploše vystihnout hlavní ideje krajinářské zahrady bez použití pitoreskních elementů.

Jeden z plánů zámku a jeho okolí z 1. pol. 19. století, pravděpodobně kolem 30. let, ukazuje kvalitativní redukci zahrady⁴² a okolní stav přílehlých okrasných a užitkových zahrad formálního i krajinářského charakteru.⁴³

Rok 1815: Mezi Čechami a Toskánskem

Po dovršení zakázky pro buštěhradské panství Fritsch pokračuje na projektu v Ploskovicích, který definitivně dokončuje roku 1815 a za který inkasuje sumu 50 zlatých.⁴⁴

Rok 1815 lze považovat za pomyslné hraniční období, v němž je Fritsch povolán Ferdinandem III z Ploskovic do Toskánska. Přesné datum jeho odjezdu do Itálie zůstává zatím nejasné, nabízí se nicméně dvě hypotézy. První, opírající se o seznam ploskovicích dvorních zaměstnanců z roku 1826,⁴⁵ a druhá, vycházející z výplaty mzdy Fritschově manželce z 29. prosince 1821.⁴⁶

Výše zmíněný seznam zaměstnanců z roku 1826 uvádí o dvorním zahradníkovi Fritschovi, že slouží na ploskovicím panství již 16 let a že ve Florencii pobývá od roku 1815. Vzhledem k faktu, že ještě 19. září 1815 Fritsch inkasuje odměnu ve výši 50 zlatých za práci v Ploskovicích, je možné určit jeho přesun do Toskánska do poslední třetiny roku 1815.⁴⁷

Naopak výplata Fritschovy mzdy jeho manželce ve výši 300 vídeňských zlatých dokazuje, že nezvykle na svoji dobu nenásleduje svého manžela do Toskánska, ale žije sama v Čechách již od roku 1816. Lze předpokládat, že svého manžela mohla doprovodit do Florencie a pak odjet zpět do Čech, věříc, že se manžel brzy vrátí domů, popřípadě že Fritsch podnikl pracovní cestu (cesty) do Itálie již kolem roku 1814 a k jeho trvalému usazení v sídle velkovévody došlo až mezi léty 1815–1816.

Co Fritschova pobytu v Toskánsku týče, Leo von Klenze,⁴⁸ který se setkává s Fritschem v Pratolinu v roce 1818, udává, že Fritsch se po dovršení své práce v Pratolinu vrátí do svýchrodných Čech. Účty z ploskovicické kasy po roce 1816 nicméně dokazují, že Fritsch ještě ve dvacátých letech pobývá pracovně v Toskánsku, nadále placený z ploskovicické pokladny.

Pratolino

„Giardino delle meraviglie“, neboli zázračná manýristická zahrada, byla téměř povinným návštěvním cílem intelektuálů a umělců své doby. Pratolino upadá⁴⁹ již za vlády posledních

⁴² Děkuji kronikáři Buštěhradu, Jaroslavu Perglovi, za poskytnutí archivního materiálu.

⁴³ Viz obrázek 8.

⁴⁴ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344, n. 1139.

⁴⁵ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 663, kart. 316. Seznam zaměstnanců ploskovicického dvora z roku 1826.

⁴⁶ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 668, kart. 344.

⁴⁷ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Ploskovice, inv. č. 663, kart. 316. Následující stránka seznamu zaměstnanců udává jméno jiného zahradníka (34 let), který již 6 let pracuje v Ploskovicích a nahradí Fritsche.

⁴⁸ Heikamp, Detlef: Leo von Klenze im Park von Pratolino. In: Schloss Charlottenburg. Berlin – München 1975, s. 313–334.

⁴⁹ NA, RAT – Ferdinand III., inv. č. 11, kart. 4.

„Memorie sopra le Possessioni della Corona di Toscana. Compilata dall'Attual direttore di questa Branca d'Amministrazione Antonio Brissoni li 1° Marzo 1814. Crf. 8v (inedito).
Pratolino

[...] In mezzo a due magnifici Parchi vestiti di Abeti e di altre Piante di alto fusto risiede la Villa edificata con disegno del Buontalenti. Questo Edificio quantunque in oggi abbandonato e cadente per le Ingiurie del tempo presenta tutta via un Avanzo di Magnificenza, e di Amenità [...].“

Medicejských. Za Napoleona dochází k rabování a až po návratu Ferdinanda III. z exilu do Florencie rozhodne velkovévoda o jeho „převlečení do anglické módy“. Daným úkolem pověřuje Fritsche, jehož práce v parku však zůstává většinou až do 2. poloviny 20. století většinou nedoceněná⁵⁰ a nejednou je dokonce nazýván jako vandál z Čech:

„[...] Pratalino, si può stabilire che sino dal 1819 desiderò Ferdinando terzo di dare un nuovo destino ai due separati antichi parchi, riducendoli ad un solo recinto, e sopra il sistema dei parchi inglesi; ed avendo a taleffetto chiamato dalla Boemia l'ingegnere Giuseppe Frichs perché glienesse il lavoro, estese questi tant'oltre le proprie idee, da non bastargli, per svolgerle, i due indicati reciti; per questo andò ad occupar boschi e campi, togliendogli alla fattoria per includerli nel parco nuovo, il perimetro del quale si trova ora tutto recinto di muro, in calce, conforme Vostra Altezza Reale e Imperiale ha potuto riscontrare dalla pianta che ho l'onore di presentare.

Nemmeno questi nuovi terreni presi dal Fritchs arrivarono alla vastità dei suoi progetti; onde credè inoltre "opportuno di variare la strada che conduceva agli antichi parchi, e mediante tal variazione taglio altri terreni coltivati attenenti alla medesima fattoria, non meno che dei boschi onde ottenere questa nuova strada dal medesimo immaginata, e giunge al nuovo parco..."

Via via di questo passo, prosegue il senatore Sergardi a dimostrare, siccome dimostra pienamente, a Sua Altezza Reale e Imperiale quali e quanti danni arrecò il boemo ingegnere Frichs al parco ed alla fattoria di Pratalino, ridotta quest'ultima ad essere d'aggravio al Reale Erario.

Il compenso ai danni emergenti, l'ingegnere Frichs promesse al buon Granduca di fabbricargli un palazzo molto più bello di quello che aveva fabbricato il Buontalenti al Medici, e per tanta promessa il buon Granduca gli raddoppiò le facoltà che già gli aveva concesse, anzi, glielle dette senza nessun limite. L'ingegnere Frichs non intendeva a sordo; e tanto sul serio tirava innanzi col suo vastissimo progetto, che in una lettera del 3 ottobre 1822 (non si dimentichi che l'ingegnere Frichs fu chiamato a Firenze nel 1819 [...]).

Dunque il famoso palazzo di Pratalino, su cui gli antichi maestri dell'ottima architettura non possiamero trovato nulla da ridire, come asseriva l'abate Fontani, fu demolito nel 1822, regnando in Toscana Ferdinando terzo di Lorena, che morì nel 1824, senza vedere il nuovo palazzo promessogli dall'ingegnere Frichs venuto a bella posta di Boemia... e che Dio lo faccia riposare eternamente in pace.

[...] Qualche titolo, o qual diritto avesse il boemo Frichs verso i Granduchi di Lorena, non possiamo saperlo, ma doveva essere certamente un titolo ben considerevole per giungere a padroneggiare in simil guisa, fino al punto di distruggere quel Toscano Museo di meravigliose opere per mezzo delle quali si palesò sublime tanto l'artistico genio di Toscana. Per voglia malvagia di questo vandalo boemo, sorte lacrimevole del palazzo toccò pure a quasi tutti gli altri edifizi del Reale Parco, ed indistintamente a tutti gli ornamenti non appena Pratalino, con tutti i suoi poderi, ed insieme ad altri beni, dell'Erario [...]⁶¹.

Počátky Frischovy kariéry jsou datovány nejednotně. Von Klenze udává vandálův příjezd do roku 1814, zatímco Da Prato je přesvědčený o roku 1819.⁵² O téměř sto let později Zangheri datuje *Plan des K.K. Grossherzogischen Parkes zu Pratalino* rokem 1814,⁵³ což automaticky naznačuje, že Fritsch se nachází na toskánské půdě v době vyhotovení tohoto plánu.

⁵⁰ Heikamp, D.: Leo von Klenze im Park von Pratalino, s. 314; Da Prato, C.: Firenze ai Demidoff: Pratalino e s. Donato; Relazione storica e descrittiva, preceduta da cenni biografici sui Demidoff che sino dal secolo XVII esistevano. Firenze 1886, s. 215–221.

⁵¹ Da Prato, C.: Firenze ai Demidoff, s. 215–221. Text publikace píše Cesare Da Prato pro rodinu Demidoff, následně majitele parku Pratalino, což zcela jistě determinuje hodnocení Fritschovy krajinářské práce.

⁵² Ibidem, s. 215: „[...] non si dimentichi che l'ingegnere Frichs fu chiamato a Firenze nel 1819.“

⁵³ Zangheri, L.: Storia del giardino, s. 200. Zangheri od roku 1979 systematicky zkoumá na základě archivní dokumentace park Pratalino, a tedy i Fritsche. Příjezd poskovickeho vrchního zahradníka datuje mezi léty 1814 až 1818.

První dosud nalezená zmínka o Fritschovi v Pratolinu pochází až ze začátku roku 1817⁵⁴. Účetní doklady podepsané Fritschem jako vedoucím projektu⁵⁵ nechávají předpokládat již započatý průběh prací v Parku, které kulminovaly mezi léty 1818–1826.⁵⁶ Přivezený materiál do Parku obsahuje převážně nové rozvody vody do fontán a stromovou výsadbu.

Jedno z nejvýznamnějších svědectví své doby představuje deníkový záznam Lea von Klenze doprovázejícím v květnu roku 1818 Ludvíka I. Bavorského na návštěvě do Pratolina.⁵⁷ Klenzeho deník byl částečně komentovaný několika historiky, kteří se shodují, že osobou, jež vypravěč s ironií a se zklamáním označuje jako *neue Reformator der Gartenkunst*⁵⁸ a jež po příchodu z rodných Čech věnoval čtyři roky přeměně parku Pratolina, je právě Fritsch.

Poukázáním na některé pasáže cestovního deníku napsaného architektem Ludvíka Bavorského je možné dojít k několika poznatkům. Von Klenze začíná líčení své návštěvy popisem bývalé krásy Parku Buontalentiho doby, jak si ji pamatoval ze své poslední návštěvy v roce 1805. Ač přiznává, že již v době své poslední návštěvy nalezl Park v upadajícím stavu, situace, v níž se nachází dle Klenzeho aktuálně, je extrémně barbarská. Toto hodnocení může být podmíněno tím, že von Klenze pravděpodobně nebyl velkým příznivcem anglických zahrad venkovského stylu. Známý je také silný obdiv zaalpských umělců k italskému manýrismu. Pro Klenzeho mohl být určujícím názor architekta přihlížejícího přeměně bývalého manýristického klenotu zahradní architektury na anglický park, a to pod vedením českého zahradníka. Nezanedbatelný musel být efekt plného proudu prací, jakéhosi velkého staveniště, kterým byl Park v květnu 1818.

Tomu odpovídá Klenzeho popis příjezdu⁵⁹ do Pratolina s výstupem po nedávno dokončené široké a rovné cestě. Po vstupu do Parku ještě nedokončenou vstupní branou vidí von Klenze stovky dělníků zaměstnaných demolicí nádherného parteru. Malé kopce zeminy

⁵⁴ Archivio di Stato di Firenze, Scrittoio delle Fortezze e Fabbriche (SFF) Lorenesi, 3207. Poznámka o zaslaných smrcích do Scrittoio delle Fabbriche ve florentské zahradě Boboli. Mezi účetní dokumentací se nalézají některé stvrzenky podepsané Fritschem, a to chronologicky od 27. ledna 1817 (podepsáno v Pratolinu; obsaženo ve složce *Materiali spediti a Pratolino dal 1° luglio 1815 fino al*). Od února do října jde o příjmové doklady přesunu stromů z Pratolino do královských skladů v Boboli (ASFi, SFF Lorenesi, 3207, Ins. Diverse ricevute). Od května téhož roku Fritsch podepisuje cca. 20 účetních dokladů, v nichž jde o dodávky materiálu (např. potrubí) ze skladů Boboli pro Pratolino.

⁵⁵ V období 1818–1824 kulminují práce v Parku (Zangheri, Luigi: Pratolino: Il giardino delle meraviglie. Firenze 1987, s. 90). Celkové náklady výše uvedeného období dosahují částky Lire 456,783.4.-.

⁵⁶ ASFi, Imperiale e Reale Corte (IRC), 1334 (ex 558). Filza Seconda Negozi dell'Anno 1818 dal N° 291. Al N° 322; IRC, 1334 (ex 558), Registro degli affari dall'Anno 1819 all'Anno 1820, Crf 62–65. Computisteria dell'Imperiale e Real Corte. Cassa di Deposito di privata proprietà di s. Altezza Imperiale e Reale il Gran Duca; La medesima è affidata al Cassiere Carlo Moranti. Crf. P.XLIV. N° 5 Fa 291; Crf. P. XLV N° 2. Fa 293; Crf. P. XLV N° 16. Fa 293; Crf. P. XLVI N° 3 fa 295, Crf. P. XLVI. N° 8 fa 295; Crf. P. IL N° 15 fa 318; Crf. P. XLVIII. N° 19. Fa 316; Crf. P. IL N° 32. Fa 318; Crf. P. L. N° 7. Fa 320; Crf. P. L. N° 12. fa 320 (inediti).

⁵⁷ Heikamp, D.: Leo von Klenze im Park von Pratolino. In: Schloss Charlottenburg, Berlin – München 1975.

⁵⁸ Srovnej text s Zangheri, L.: Pratolino, s. 296.

⁵⁹ Ibidem, p. 295: „Jetzt ging es auf einer prächtigen Straße bergauf und ab bis wir an einem ganz neuer, graden und breiten Wege stillhielten, welcher wie man uns versicherte, erst kürzlich angelegt sei, um nach Pratolino zu gelangen, dessen Eingang, ein großes, prächtiges Thor, uns gen Ende der Straße auch wirklich, obwohl nicht ganz vollendet, erschien. Durch diese Modernisierung, dem Geiste und der ersten Bestimmung der Anlage so ganz zuwider, stutzig gemacht, näherten wir uns dem Thore und traten endlich in das Innere des Gartens. O ihr Musen, welch ein Anblick! Viele hundert Arbeiter waren beschäftigt die Zertörung des ganzen prächtigen Parterres zu vollenden, indem andere durch die aufgeschütteten Erd- und Steinhäufen schon die verschlungenen, krummen Wege eines – englischen Gartens zu wühlen angingen! Aus dieser Verwüstung ragte am Ende des Platzes der Appenin, Giovanni herrliches Bildwerk hervor, bestimmt als Vergleichspunkt zwischen alter Herrlichkeit und neuer Erbarmlichkeit allein nur erhalten zu werden. Ein trübes Stillschweigen folgte dem ersten Eindrucke einer so getäuschten Erwartung bis es einer von uns mit dem Ausruf unterbrach: Traurig sitzt Appenmi, Ströme von Tränen vergießend. Ueber der Umwälzung Greul, die er allein überlebt. [...]“

a kamení se začínají teprve formovat, dávající život novým křivolakým cestičkám anglické zahrady. V dále se nachází Appennino, nabízející srovnání mezi antickou krásou a „ošklivostí“ nových „anglických“ forem. Prvním dojmem skupiny návštěvníků bylo ticho vzápětí následované výkřikem. Poblíž Appennina se představuje Fritsch, vedoucí prací, kterého von Klenze ironicky srovnává s Buontalentim. Fritsch následně provádí návštěvníky všemi částmi parku a ukazuje jeho poslední ukončená „krásná“ díla i to, co se má ještě v budoucnu realizovat.⁶⁰

Nový „reformátor zahradního umění“ ujišťuje von Klenzeho, že nový styl, který se tak líbí velkovévodovi, je stejný, jaký vyžadují i další italské majitelé, kteří se snaží „převléct“ zahrady ze starého hávu do nového; tak, jak to činí po čtyři roky Fritsch.⁶¹ Za zmínku také stojí Fritschovo přesvědčení o svém definitivním návratu do Čech, jakmile dokončí svůj úkol, což se nakonec nestane.

Jak již bylo zmíněno, von Klenzovo svědectví je důležité i proto, že datuje počátky Fritschových úprav Parku, a to čtyři roky před jeho návštěvou (1814).⁶²

Z ploskovicích dokumentů vyplývá, že Fritsch se usazuje v Pratinu v roce 1816 (nebo ke konci roku 1815), což však neznamená, že Fritsch nemohl podniknout kolem roku 1814 služební cesty do Pratinoliny a reálně pracovat na projektu nové parku již od roku 1814.

Klenze neopomíná zmínit parkové úpravy, z nichž je možné některé účetně doložit.⁶³ Celkově jde o období od 14. srpna 1818 až do 9. června 1821. V období od 7. listopadu 1818 do 9. června 1821 probíhá restaurování kaple (*Restauro della Cappella situata nell'interno dell'I. e R. Parco di Pratolino*); obnova domu pana kaplana v blízkosti výše uvedené kaple (*Restauro del Quartiere del Sig. Cappellano della Cappella situata nell'I. e R. Parco di Pratolino come appresso*) začíná první platbou 12. června 1819 a končí dokladem z 9. června 1821. Hlavní brána (*Cancello Principale che da Ingresso all'I. e R. Parco di Pratolino*) se staví v období od 14. srpna 1818 do 1. července 1820 a jako poslední se předkládají účty spojené s náklady na úpravu kolosální sochy Appennina (*Statua Colossale dell'Appennino, esistente nell'I. e R. Parco di Pratolino per i risarcimenti fattili come appresso*), pocházející z období mezi 29. květnem 1819 a 30. dubnem 1821.⁶⁴

Citovaný von Klenzeho text poukazuje na novou ještě nedokončenou vstupní bránu do Parku, která odpovídá výše uvedeným opožděným platbám v hodnotě 6087,14,4 lir ze srpna 1818, a to za práce bronzistů, kameníků, natěračů apod. Zanedlouho po návštěvě Bavorů dochází k úpravám kaple (3258,14,4 lir) a přilehlého okolí (5801,8,8 lir), o kterých

⁶⁰ Ibidem, s. 295: „*Was der Ferund eines Medizäers, was Buontalenti mit hohem Geiste schuf, was Bologna, Varsai und Bronzino mit ihrem Meißel und Pinsel zierten, das zerstört jetzt ein – böhmischer Gärtner, denn als solchen stellte sich uns, auf eine nicht sehr höfliche Art, der Direktor dieser Arbeiten vor, als wir uns durch den tiefen, schmutzigen Boden watend, welcher die ehemaligen festen und reinlichen Wege ersetzt hatte, dem Coloss des Appenin genähert hetten. Nach einigen Explicationem machte es sich dieser Stellvertreter des Buontalenti zum Geschäfte uns in allen Theilen des Gartens herumzuführen, uns das was noch werden sollte zu erklären.*“

⁶¹ Ibidem, s. 296: „*Der neue Reformator der Gartenkunst, welcher uns führte, konnte uns nicht genug versichern, wie sehr dieser in Italien neue Gechmack den großen Herrn gefalle und daß sich mehrere schon entschlossen veraltehen zu lassen, daß er diesem Geschäfte vier Jahre gewidmet habe und dann nach erfüllter Sendung ins Böhmische Vaterland zurück kehren werde.*“

⁶² Ploskovicé dokumenty určující Fritschův odchod do Toskánska na konci roku 1815 či v roce 1816 se shodují s dokumentem z roku 1826, v němž Sergardi sděluje, že již 10 let Fritsch nutí pracovat sedlácké rodiny z Pratinoliny s vojenskou pracovní disciplínou: „*nel corso di anni dieci [Fritsch ha] obbligato i medesimi [le famiglie coloniche] a prestarli la loro opera, e quella ancora dei loro bovi [...] per tutti i lavori, e Trasporti, che erano necessari a quel grandioso lavoro, che veniva eseguito con disciplina militare, mandando, occorrendo, alle loro Case a prenderli con le Guardie per condurli al Lavoro, quando per delle Ragioni, anche giuste chiedevano di esserne dispensati [...]*“ (ASFI, Scrittoio delle Regie Possessioni, 1712), Zangheri, L.: Joseph Frietsch un giardiniere boemo a Firenze. In „*Antichità Viva*“ 3, 1984, s. 32.

⁶³ Všechny doklady podepsané Fritschem.

⁶⁴ Účty publikované Zangheri, L.: Pratinolino, s. 307–313.

Klenze nepíše.⁶⁵ Appennino, kolos pozorující dle von Klenzeho „peklo“ řízené Čechem, byl pravděpodobně restaurovaný na jaře 1818, i když účty sahají až do května následujícího roku (3971,16,4 lir⁶⁶).

Ve dvacátých letech 19. století kulminují parkové úpravy, přesto jsou jejich detaily zatím archivně hůře dohledatelné. Kromě přeměny Parku byla zamýšlená i rekonstrukce vily dle projektu dvorního architekta Luigi de Cambrey Digny (1818). Návrh nové vily bohužel zůstal jen na papíře, zatímco původní Buontalentiho stavba se demoluje k roku 1822. Koncem 20. let, přesněji 24. července 1829, inženýr Francesco Pacciani vyčísлил cenu Královského Parku na 13 034.5.24 tolarů (tj. 91,243,14,6 lir.)⁶⁷ Dokument také definitivně ukládá perimetry Parku a likvidace:

„[...] Pacciani visita [...] il detto Parco per eseguire primieramente la Stima dei due antichi Parchi di Pratolino suddetto non tanto per il terreno, come ancora per il soprassuolo nello stato in cui si trovano il primo Gennaio 1817, epoca in che cessarono di essere un annesso della contigua suddetta Fattoria, e divennero un acquisto particolare di Sua Altezza Imperiale e Reale il Gran-Duca.

Secondariamente formare la giusta Stima di tutti i terreni e Fabbriche su smembrate dalla detta Fattoria, ed ora incluse nel nuovo Parco, come pure per quella quantità di terreno occupato dal nuovo Stradone e viali laterali al medesimo, che dà accesso al Parco, scomputando dal detto valore l'importare del suolo dell'antico Stradone, il quale attualmente forma parte dei terreni a cultura di detta Fattoria.

In adempimento di tal commissione nel 25 dello scorso Mese di Giugno mi trasferii al sud-detto Locale, ed all'indicazione del Signor Giuseppe Fritz Direttore del detto Parco, lo percorsi e visitai in tutte le sue parti, facendo quelle osservazioni e riscontri locali opportuni onde conoscere le rispettive qualità del terreno [...].

Una Pianta geometrica dell'Anno 1783 dei due antichi Parchi esistente nell'Archivio del Reale Scrittoio delle Possessioni, mi servi di scorta per rintracciare con più facilità la delimitazione dei detti due antichi Parchi, poiché il diverso spartito, e le bene intese variazioni fatte in essi dal Signor direttore Sopraccitato, hanno fatto cangiare aspetto all'antica forma dei medesimi.

Per conoscere con precisione le dimensioni, e le quantità rispettive del terreno smembrato da alcuni Poderi appartenenti alla detta Fattoria in diversi tempi dall'Anno 1817 fino a tutto l'Anno 1822, onde ingrandire il citato Parco ora delimitato e circoscritto da un muro in calce, mi sembrò regolare formare del medesimo la Mappa geometrica con le divisioni di quel che apparteneva a ciascun Podere, dietro l'indicazione dei rispettivi Coloni, e (del) Signor Pietro Bertini allora Agente della medesima, dai quali ricevei i depositi delle diverse qualità di cultura, cui eran destinato i detti terreni all' epocche, in cui furono incorporati nel Parco, e quindi ridotti in parte a Prati artificiali, ed in parte rivestiti di vigorose piante silvestri [...]. Alloggetto di determinare con la possibile esattezza il vero valore dei due antichi Parchi nello stato in cui erano all'epoca del primo Gennaio 1817 ho preso in considerazione la dimensione, esposizione, e giacitura dei medesimi, la quantità, qualità, e vigore delle annose piante silvestri ghiandifere nella specie delle querci, cerri, ed elci, quali producono un annua rendita per il pascolo (...), come pure ho calcolato il prodotto del legname ceduo, e delle stipe ai rispettivi tagli regolari [...]. In quanto al soprassuolo ho dato un valore alle piante d'alto fusto nella specie di quelle dei legnami da lavoro, e da costruzione consistenti in Abeti, Alberi dolci, ed Olmi, compreso il frutto

⁶⁵ Suma uvedená Zangherim (tamtéž, s. 309) jako náklady za zrestaurovaný dům kaplana poblíž kaple (L. 3258,14,4, nejsou přesně. Fritsch podepisuje doklady na 5 801,8,8, lir – viz ASFi, Asburgo-Lorena, 91, Acquisto del Possesso da Magherini).

⁶⁶ Mezi položkami figurují platby např. za olověné potrubí vedoucí vodu, bronzistu, trubkaře, zlatníka, zedníka a natěrače (Zangheri, L: Pratolino, s. 311).

⁶⁷ ASFi, Asburgo-Lorena, 91. Ins. Acquisto del Possesso da Magherini. Real Possesso di Pratolino.

pendente del ceduo con lo sconto, il valore dei quali oggetti lo calcolo ammontare alla somma di scudi seicentonovantadue [...]“

Tři plány Parku

Národní archiv uchovává tři plány přírodně krajinářských úprav Pratulina. Ačkoli nejsou datované ani signované, bývají často připisované Fritschovi. Jde o *Plan des K.K. Grossherzoglichen Parkes zu Pratalino* [Obr. 9]; *Inventions Plan des noch anzulegenden Theils im K.K. Parck von Pratalino*; [Obr. 10]; *Pianta geometrica della Real Tenuta di Pratalino* [Obr. 11].⁶⁸

První dva plány spadají do období před třicátými lety 19. století. Jejich popis je v němčině a zachycují přestavby Fritschem řízených prací; je přinejmenším velice pravděpodobné, že jejich autorem je právě český umělecký zahradník.

Předložené plány ukazují vyzrálou a komplexní myšlenku anglické zahrady, aplikovanou na toskánskou realitu. Autor projektu neusiluje o frekventovaně rozšířené pojetí pitoreskního/zednářského stylu zahradní architektury či o akcent na sochařské skladební prvky. Velmi citlivě pracuje s podstatou parku – botanickou složkou. Nechává jí hlavní roli a velmi opatrně do ní vkládá drobnou architekturu či sochařskou složku. Výsledkem je harmonická souhra luk, stromová (solitéry, drobné uskupení stromů a lesu), záhonů, vodních ploch (potůčky, vodní kaskády či nádrže), zalesněných míst k rozjímání, panoramatických bodů a bohatě využití módních exotických a vzácných rostlinných sortimentů.

Fritsch byl v minulosti negativně hodnocen v souvislosti se znehodnocením medicéjského manýristického klenotu, což vypovídá o nostalgické vzpomínce na dobu toskánského rozkvětu. Parkové úpravy anglické zahrady však nechávají i přes velké škody spáchané od 18. století přes napoleonské období přežít některým původním vybařením zahrady. Fritschův projekt lze považovat do jisté míry za drastický z pohledu „místa paměti“, ale současně těží z medicéjské „půdy“ jak v architektonické dispozici⁶⁹, tak co do sochařské složky.⁷⁰ Přepracované „dědictví“ z medicéjské doby, rozhodnutí o zbourání či přemístění některých významných parkových složek, zůstávají nicméně diskutabilní. Přesto nový projekt anglického pojetí zahrady, jak jej předkládá *Plan des K. K. Grossherzoglichen Parkes zu Pratalino*, dosahuje kvalitativně měřítek evropských špičkových projektů a ukazuje na přirozený vývoj doby, který se přizpůsobuje kulturně politické situaci.

Detailnější pohled na barevný *Plan des K.K. Grossherzoglichen Parkes zu Pratalino*, oddělený od hospodářských pozemků, které zůstaly od roku 1817 pod správou *Scrittoio delle Possessioni*, může napomoci k upřesnění jeho datace. Plán zachycuje jednu z prvních fází projektu, který Fritsch několikrát obohatil a zvětšil. Nákres je opatřený legendou⁷¹ v němčině.

⁶⁸ Publikované viz Zangheri, L.: Pratalino.

⁶⁹ Gamberaie, vivaia, vilka, kaple, budovy personálu, konírny, apod.

⁷⁰ Appennino, Grotta (jeskyně) del Mugnone, le Due Spugne, Kupidova jeskyně, Jupiterova fontána, atd.

⁷¹ Plán má dvě legendy – alfabeditkou a číselnou.

A. Haupt = Thor; B. Neben = Thore, von denen das mit Post bezeichnete auf die Post = Strasse nach Caffaggiolo führt; C. Der, auf hohem Befehle, zum Baue eines neuen Schlosses ausgesteckte Platz; Der schwächere Theil des Grundes; E. Die ehemalige Pagerie; F. Butterhäuschen; G. Die Factorie /: ausserhalb des Parkes :/ mit Garten; H. Neues Gebäude auf Montili; I. Wohnungen und Stallungen; K. Capelle; L. Wohnung des Caplans und des Traiteurs; M. Wohnung des Gärtners mit Küchengarden; N. Ehemalige Mühlen; O. Wohnungen der vier Park = Wächter; P. Kleiner Teich; Q. Gemauerter Wasser = Behälter; R. Kolossale Statue des Appennino mit Felsen = Grotten; T. Kleiner Teich della Machera genannt; U. Die Gamberaje; V. Grosser Teich für die Wasserfälle; W. Wasserfälle; X. Gemauerte Brücke; Y. Wilde Brücke; Gräben mit Wehren für das Regenwasser.

1. Wilde Brücke über Gräben; 2. Plätze die zu Gebäuden verwendet weden können; 3. Felsen = Säule; 4. Felsen = Grotte; 5. Unterirdischer Felsen = Weg; vecchia grotta ancora senza destinazione (6. Alte Grotte /:noch ohne Bestimmung:/; 7. Schutthaußen, bey Abtragung des Schlosses aufgeführt; 8. Kleinerer Schutthaußen der eingegebenet wurden kann; 9. Baumschule für ausländische Holz = arten; 10. Unvollendete Parthie; 11. Kaninchen Grube; 12. Platz, wo die Wohnung des Brunnen = Meisters stand; 13. Kegelspiel, mit Ruhe = plätzen; 14. Hölzerne Brücken; 15. Kleine

Některé části projektu nejsou ještě definované, jako by se jednalo o „pracovní verzi“, do které se má postupně doplňovat budoucí vývoj Parku. Tento předpoklad souhlasí s *Pianta geometrica della Real Tenuta di Pratolino*, v níž se uplatňují změny v organizaci cestiček a zeleně. Z výše uvedeného by se mohla posunout datace plánu před rok 1817. A vskutku velkovévoda Fritsche nepověřuje zprvu přeměnou terénu včetně hospodářské části, ale omezuje se na oblast dvou exmedicejských parků. Na druhou stranu planimetrie vymezuje prostor pro skládku materiálu ze zdemolované Buontalentiho vily a současně umístění nové stavby. Předpokládá se, že srovnání vily se zemí spadá do roku 1820 a končí kolem roku 1824.⁷² Do přibližně stejného období lze zasadit výstavbu *Casino di Montili*.⁷³ Tyto dvě informace jsou zásadní: je-li v projektu předvídáno místo určené pro skládku odpadu z demolice vily, zasažení nového Dignyho projektu, a pokud plán přesně určuje místo nového *casina* realizovaného v období bourání vily, jeví se jako opodstatněné datovat plán parku do období let 1820–1824, pokud ovšem o demolici vily a plánu pro *casino* nebylo rozhodnuto již kolem roku 1817.

Dalším vyobrazením, vypracovaným pro Fritschův projekt, je *Inventions Plan des noch anzulegenden Theils im K.K. Parck von Pratolino*, který zaznamenává budoucí pozemkové rozšíření, jež by mohlo představovat návrh prací na začátku dvacátých let.⁷⁴

Poslední ze tří představených map, *Pianta geometrica della Real Tenuta di Pratolino*,⁷⁵ zahrnuje téměř dvojnásobek rozlohy pozemku Parku, nehledě na některé dispoziční změny.⁷⁶ V porovnání s předešlými plány dokládá tato mapa ukončené práce v okolí Paggerie, které už nezohledňují skládku materiálu z medicejské vily ani nedefinovaná místa, jak dokazuje např. okolí Casina di Montili, které je kompletně přehodnoceno s harmonicky rozmístěnými „dýchajícími“ prostory. Změnou prošly také vodní plochy (např. rybníky, kaskády, vodní toky), což ovlivnilo tvarosloví stezek a výsadbu.⁷⁷

Ve 30. letech by měly být dokončeny všechny hlavní části Parku. Fritsch pokračuje ve vykonávání své práce ředitele parku v Pratolinu a současně pracuje na dalších zakázkách pro velkovévodu Leopolda II. Toskánského a prince Rospigliosioho.⁷⁸

Joseph Fritsch představuje jednu z předních osob českého zahradního umění 1. poloviny 19. století, který se proslavil především v zahraničí – Itálii. Paradoxně nebyl do nedávné doby známý ve své domovině, Čechách, kde jsou mu aktuálně připisovány zahrady v Ploskovicích a Buštěhradě.

Fritschovy projekty pomíjivé zahradní architektury procházejí vývojem stejně jako typologie zakázek, na kterých pracuje – ve Vlašimi se setkává s pitoreskním tvaroslovím a ve službách velkovévody Ferdinanda III. Toskánského se stále více přiklání k esenciálnosti zahrady – botanické složce. Jeho realizace v některých případech dýchají spíše „pastýřskou“ poetikou, než tajemstvím pitoreskních zahrad, které dominují v toskánské tvorbě aristokratických zahrad. Není to však jen vkus českého zahradníka, který determinuje jeho tvorbu – dochované účty a korespondence prokazují neustálé krácení rozpočtů, a tím i redukci pro-

Felsen = denominato di Calciali; Grotta di Cupido; 16. Grotte des Cupid; 17. Spatzier = Wege; 18. Ruheplätze, auf den Spatzier = Wegen; 19. Blumen = Beete; 20. Wiessen; 21. Angesäe(ber) Wald 22. Plätze, welche noch anzulegen sind.

⁷² Vezzosi, Alessandro (a cura): *Il ritorno di Pan: Ricerche e progetti per il futuro di Pratolino*. Firenze 1985, s. 90.

⁷³ *Ibidem*, s. 82.

⁷⁴ Plán se zaměřuje na zónu jižně do Paggerie, kde je také ponechán prostor pro skládku ze zdemolované vily.

⁷⁵ Zachycení situace parku po roku 1838, kdy se příkopením habsbursko-lotrinských pozemků Park Pratolino rozrostl.

⁷⁶ Mezi ty nejviditelnější patří chybějící vila a s tím související změny v úpravě přilehlé zóny, která se proměnila v jednu velkou louku předělenou hlavní cestou spojující hlavní vchod Parku s Paggerií.

⁷⁷ Obecně se hlavní cesty pro kočáry příliš nezměnily, zatímco v hospodářské části je z velké části tvořena zalesněnými plochami a obdělávanými poli.

⁷⁸ Viz Březáčková, P.: *Il granduca e il giardiniere. L'opera di Joseph Fritsch nelle ville dei granduchi di Toscana Ferdinando III e Leopoldo II*. In: *Commentari d'Arte XX*, č. 58–59, 2014, s. 93–110.

jektů, které možná do jisté míry záměrně opomíjí nákladnou výbavu exoticky vyhlížejících parků. Přesto si Fritsch bravurně poradí i s velkou výzvou medicéjských, Pratolinem. Právem tak zaujímá jak v české, tak v toskánské zahradní kultuře výjimečné místo.

Gartenkünstler Joseph Fritsch in den Villen der Großherzöge von Toskana Ferdinand III. und Leopold II. Die englische Gartenkunst zwischen Böhmen und der Toskana

Der Aufsatz ist einer der wichtigsten Persönlichkeiten der böhmischen Gartenkunst an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert, Joseph Fritsch (1774–1867), gewidmet. Der Gartenkünstler und Gestalter der sogenannten englischen Gärten steht in den letzten Jahrzehnten im Fokus der Aufmerksamkeit, insbesondere dank seiner Umgestaltung des Gartens um den „manieristischen Kleinod“ in Pratolino in einen englischen Park. Über die Herkunft von Joseph Fritsch ist wenig bekannt, genauso wie über seine Karriere vor der Ankunft in Toskana, wo er vor allem für die Großherzöge Ferdinand III. und Leopold II. arbeitete.

Der Beitrag basiert auf der Archivforschung in Böhmen, Österreich, Deutschland und Italien. Es lässt sich voraussetzen, dass Fritsch in einem dieser Länder seine Karriere hätte starten können. Auf Grund der Forschungsergebnisse werden vor allem einzelne Etappen seiner Laufbahn in Böhmen präsentiert, in dem der Toskana gewidmeten Teil fokussiert der Artikel ausschließlich auf Pratolino.

Fritsch wurde 1774 in Dubice / Dubitz in Nordböhmen geboren. Die erste Erwähnung über seine Laufbahn hängt mit dem Dienst in Vlašim zusammen, wo es seinerzeit den überhaupt schönsten englischen Park in Böhmen gab. Danach trat Fritsch als erfahrener Gartenkünstler den Dienst bei den Großherzögen von Toskana an (1810). Für sie hat er einen Teil des Parks in Ploskovic / Ploschkowitz (1812–1814?) umgestaltet, außerdem wurde er mit dem Schlossgarten-Projekt in Buštěhrad (1814) beauftragt. Im Auftrag von Ferdinand III. ging er dann in die Toskana (1815–1816), dort legte er den englischen Garten für Pratolino nach seinem eigenen Entwurf an.

Anhand der beigelegten Dokumente werden im Artikel die Archivalien zu konkreten Arbeiten in den Gärten der Großherzöge in einen breiteren Kontext gebracht und analysiert, ebenso wie Fritschs eigenartige „Handschrift“, die im Kulturkontext der Toskana ganz einzigartig ist. Die Tatsache, dass die Projekte in Ploskovic und Buštěhrad Fritsch zugeschrieben wurden, sowie die Einordnung dieser bedeutenden Persönlichkeit der Gartenkunst jener Zeit in das böhmische Umfeld können zu einem besseren Verständnis der Gartenarchitektur in Böhmen, ihrer Geschichte und ihres Kontextes beitragen.

Artistic gardener Joseph Fritsch in villas of Ferdinand III and Leopold II, Grand Dukes of Tuscany. English garden making from Bohemia to Tuscany

This paper pays attention to one of the key garden art personalities in Bohemia at the turn of the 18th and 19th centuries Joseph Fritsch (1774–1867). This artistic gardener of the English gardens became a person of interest in the last decades, especially due to his adaptations of the Mannerist masterpiece in Pratolin to English park. The origin of Joseph Fritsch is uncertain as well as his career before he came to Tuscany where he worked, most of the time, for Grand Dukes of Tuscany Ferdinand III and Leopold II.

The paper is an output of archives research in Bohemia, Austria, Germany and Italy where Fritsch was supposed to start his career. The research results are presented as particular epi-

sodes in his professional life in Bohemia, and, in terms of Tuscany, the paper is focused, first of all, only on Pratolino.

Fritsch was born in North Bohemian Dubice in 1774, first remarks on his career are linked to his service in Vlašim, the most beautiful English park of the time in Bohemia. Thereafter, as an already experienced artistic gardener, he entered the service of Grand Dukes of Tuscany (1810), for them he remakes a part of garden in Ploskovice (1812–1814?) and, furthermore, he is entrusted with a château garden project in Buštěhrad (1814). Then, called up by Grand Duke Ferdinand III, he continues to Tuscany (1815–1816) where he carries out his project of the English garden for Pratolino.

Based on the found documents, the paper analyses and puts in context both archival documents pertaining to actual works in particular grand-ducal gardens and his distinctive style, completely original for the cultural context of Tuscany. By crediting Fritsch with authoring the project for Ploskovice and Buštěhrad, and, in general, by putting Fritsch, a fundamental personality of garden art of the time, to Bohemian milieu, this paper can contribute to better understanding of history and context of the Bohemian garden architecture.